

CUMNAR A. SKADBERG MENNESKENE PÅ BERGENE



# Menneskene på Bergene

Gunnar A. Skadberg

## Innledning

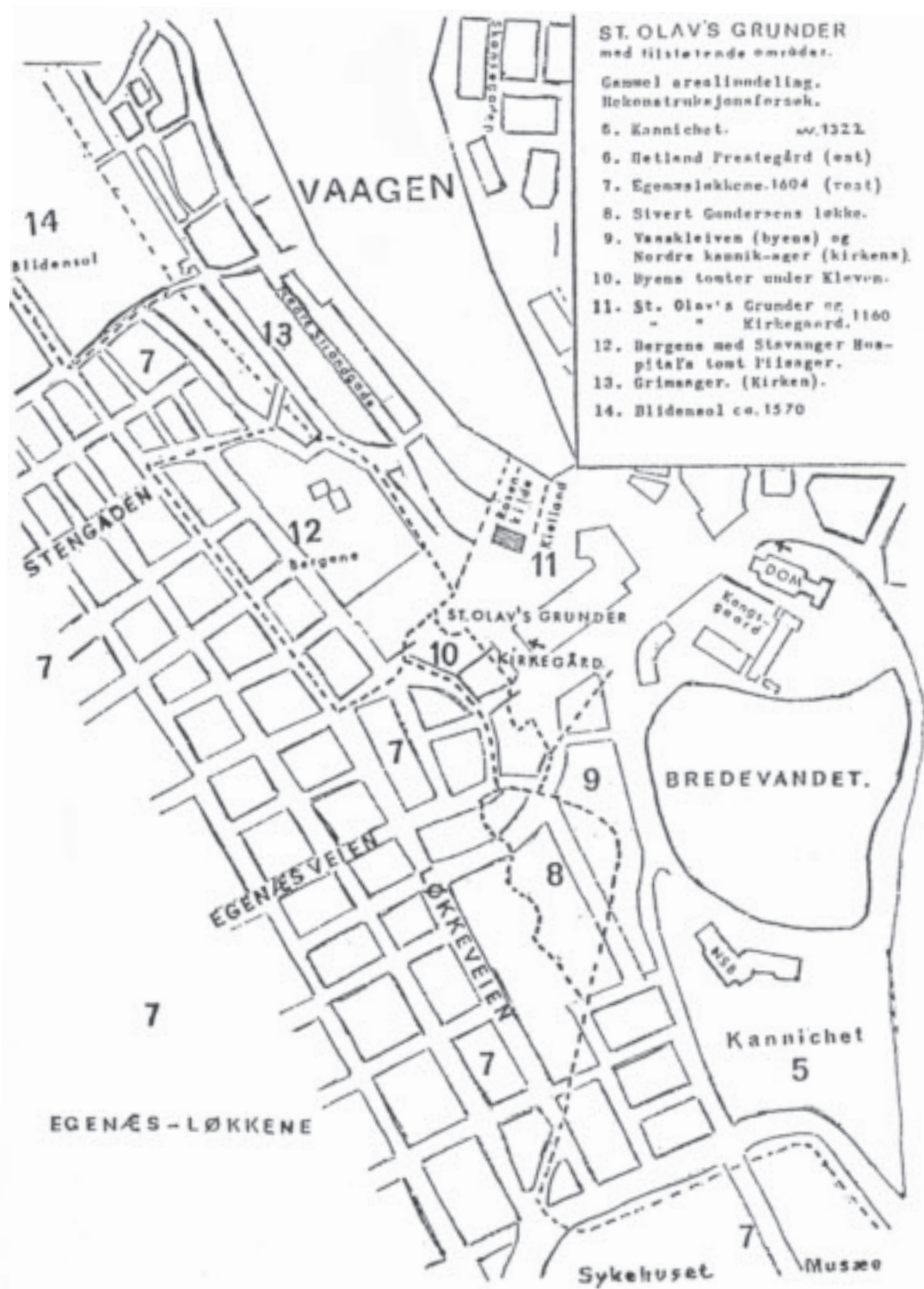
Bergene eller "Bergjene" beskrives av Mandius Berntsen som en del av Egenesløkkene i hans bok "Stedsnavn i Stavanger by og nærmeste omegn". Men dette er ikke korrekt. Bergene var en del av Grimsageren som var gammelt kirkegods og som ble administrert av domkapitlet i Stavanger, men i middelalderen var det St. Olavs klosteret i Kleiva som disponerte over eiendommen.

Bergene omfattet ca. 20 mål av Grimsageren og grenset i sør mot Olavsgrunden. Bergene ble på folkemunne gjerne kalt "Lundsbergene" etter organistfamilien Lund som bodde der omkring 1700. Men den opprinnelige Bergene-eiendommen omfattet mer enn Lundsbergene. Bergene-eiendommen strakte seg fra Vågen og opp til Løkkeveien. I nord dannet Sorpegeilen, seinere kalt Tidegeilen, grensen. Der kronglet en av de gamle stiene fra vest seg ned mot kaupangen som en naturlig grenselinje. Folk i byen som hadde husdyr, drev dyrene opp denne geilen og gjennom en grind som stod ved dagens Løkkeveien, før dyra ble sluppet løs på Egenesmarken. Nord for Bergene lå Harborgsmarken og Gundershaugen som på folkemunne ble kalt Honnahaugen. Der stod det et lite skilderhus hvor byens vektere kunne finne ly for vær og vind.

Etter reformasjonen ble Grimsageren, inklusive Bergene, lagt under kronen, som bl.a. lot Stavanger Hospital på St. Pedersgjerde få noe av inntekten fra eiendommen. I 1802 ser vi at brukeren av Bergene, postmester Jacob de Rytter, måtte betale en årlig grunnleie til byens magistrat på 51 skilling. Den antatte verdien av eiendommen var da satt til 260 riksdaler. Jordarealene på eiendommen, som var satt sammen av en rekke mindre



1) På dette kartet har Sigurd Rygh tegnet inn de gamle eiendommene som omkranset Stavanger sentrum. Bergene er angitt som nr. 12. Kilde: Sigurd Rygh. "Bergene og Blidensol", Stavanger 1991



jordlotter, omfattet godt og vel 20 mål. Så seint som i 1850 måtte eieren av Bergene, boktrykker L.C. Kielland, utrede følgende avgifter: Byens magistrat skulle fortsatt ha 51 skilling, Domkirkenes sogneprestembete skulle ha 2 spesidaler og 24 skilling, Christiansands Cathedralskole, 1 spesidaler og 24 skilling og Stavanger Hospital på St. Pedersgjerde skulle ha en årlig grunnleie på 8 skilling.

En av lottene eller løkkene på Bergene ble kalt "Piisager" og var trolig oppkalt etter en av munkene i St. Olavs klosteret som hadde latinisert navnet sitt. Under krigen 1807-1814 ble den gamle Piisageren på Bergene disponert av tollinspektør Gustavus Blom i Nedre Strandgate 16. Hans datter, Gustava Blom Kielland, forteller i sine erindringer at hun ble sendt opp på Bergene for å hente kål og andre grønnsaker i familiens "kålhavn på Bergene".

På Bergene ble byens første avis trykt fra 1848, og i denne artikkelen skal vi blant annet følge folkene som bodde på eiendommen gjennom hele livet til "Stavanger Amtstidende og Adresseavis". Brannumrene på bygningene på Bergene var 524, Haugvaldstads gate 9 og 524a, b og c som siden ble til adressene Øvre Strandgate 32, 34 og 36. Artikkelens hovedmål er å si noe om menneskene som har bodd på Bergene fra slutten av 1600-tallet og fram til begynnelsen av 1900-tallet.

#### EIERE AV BERGENE – EN OVERSIKT

- 1) Organistfamilien Lund (Lauridtz Lauridzen og Christian Frederik Lund) eide "Lundsbergene" fra ca. 1690 til 1745,
- 2) Hans Jørgensen Hiorth fikk auksjonsskjøte på "Lundsbergene" etter organist Christian Friderich Lund, datert 1. mars 1745.
- 3) Marie Hiorth (1809-1848) overtok Bergene for 500 riksdaler etter foreldrene gjennom kjøte datert 28.12-1767. Marie Hiorth ble gift med postmester Jacob de Rytter 3.5.-1768.
- 4) Maren Smith de Rytter overtok Bergene 20.4.-1799. Eiendommen var da blitt utvidet med et nytt åkerareal. Maren Smith de Rytter var gift med kaptein Peder Klow fra 2.11.-1796.
- 5) Peder Klow testamenterte Bergene til svogeren Morten Henrich

- Kielland 1.8.-1822. Sogneprest Morten H. Kielland var gift med Anna de Rytter. I skiftet etter dem ble Bergene verdsatt til 2000 spesidaler som ble fordelt på deres fire barn.
- 6) I skjøter av 1.8. og 9.8.-1847 overførte tre av søsknene sine andeler for 1650 spesidaler til svogeren Lauritz Christian Kielland. Den 19. april 1849 kjøpte han også det tilstøtende huset nummer 514 (Klinkenbergbakken 7) med tilliggende jordstykke. Etter Kiellands død i 1861 ble Bergene etter hvert stykket opp i hustomter.
  - 7) Caspar Kruse Kielland

#### CHRISTIAN FREDERIK LUND

Christian Frederik Lund var født i 1688 (døpt 27. januar 1689) som sønn av organist Lauridtz Lauridtzen Lund (sønn av organist Laurids Søfrensen i Kristiansand) og Christine Svendsdatter Friborg, et ektepar som bodde i Stavanger fra slutten av 1600-tallet. I tingboken fra 1695 får vi vite at Christian Frederik mistet sin far året før og altså før gutten var fylt sju år. Den 19. februar står det nemlig at Herman Høyer, overrådmann i Stavanger, bekrefter at borger Ole Nielsen er forordnet til å være formynder for den seks år gamle gutten.

Christian Frederik vokste opp på Bergene, og han kom inn i Sadolin-familien gjennom sin stefar, etter at moren giftet seg igjen med organist Michel Jacobsen Sadolin. Men allerede i februar 1702 døde organist Michel Sadolin. Det ble deretter den 18 år gamle Christian Frederik Lund som overtok orgelkrakken i Domkirken etter stefaren, foreløpig som konstituert organist, men i et møte i byrådet 7. juli 1707 ble det bekreftet at Lund skulle fortsette som organist i Stavanger med samme lønn, 10 riksdaler per år, som sine forgjengere, faren og stefaren, men med noen forbedringer. Men først 19. april 1708 fikk Lund sin kongelige "bestalling" på at han var blitt Domkirkens organist etter stefaren. Sadolin hadde da vært organist i byen siden 1695 da Lauridtz Lauridtzen døde. Christina Friborg Lund nevnes, i et manntall for 1711, som "en fattig enche der har intet at lefve af".

## SADOLIN-FAMILIEN

Familien Sadolin hadde trolig sine røtter i Danmark, og det er sannsynlig at den første evangeliske biskopen på Fyn, Jørgen Jensen Sadolin, født i Viborg i 1499 og død 19. desember 1559, var en av familiens forfedre. Familien Sadolin er i alle fall opphav til organistdynastiet i Stavanger Domkirke på 1600- og 1700-tallet.

Jacob Michelsen Sadolin var den første Sadolin som slo seg ned i Stavanger. Det skjedde i 1680. I 1685 fikk han kongelig aksept og enerett som byens bedemann. Han skulle administrere trolovelser, brylluper og begravelser, og han var klokker i Domkirken samtidig som han skulle fungere som nederste hører eller degn ved den danske kristendomsskolen i byen. Han var gift med Gjertrud Thomasdatter. Jacob Sadolin døde i 1715 og Gjertrud Thomasdatter i 1726. Ekteparet bodde på Pottemakerstranden.

Ekteparet Jacob og Gjertrud Sadolin hadde disse barna:

- 1) Anders Jacobsen Sadolin, født ca. 1672 og gravlagt 7.11-1692.
- 2) Michel Jacobsen Sadolin, født i 1674. Han ble ansatt som organist i Stavanger Domkirke 3. mai 1695. Han giftet seg 11. september samme år med Christine Søfrensdatter Friborg Lund, som da var enke etter den forrige organisten, Lauridtz Lauridtz Lund. Michel Jacobsen Sadolin døde på julaften i 1701, omtrent samtidig med at kona fødte deres sønn, Michel, som ble døpt i Domkirken 17. februar i 1702.
- 3) Maren Jacobsdatter Sadolin var født i 1680. Hun ble gift med Svend Mortenson Blix 14. desember 1706. Dette ekteparet fikk sønnen Svend som ble døpt i Domkirken 6. februar 1718. Blix senior ble på sine eldre dager plassert i Stavanger Hospital, der han skapte mye spetakkel og uro. Han døde der 28. mai 1755 da han var 82 år gammel. Maren døde 19. desember 1760 da hun var 80 år gammel.
- 4) Alhed Jacobsdatter Sadolin ble gift i Stavanger 16. februar 1713 med borger Cornelius Halvorsen Megeland (1681-1716), sønn av Halvor Corneliussen Megeland fra Sveio, borger i Stavanger fra 1691, og hustru Asselina Bentsdatter. Alhed og Cornelius Megeland

var bosatt på Pottemakerstranden. Ekteparet fikk seks barn sammen. Sønnen Jacob Sadolin overtok et av foreldrenes hus på Pottemakerstranden. Den 12. februar 1721 døde Alhed sønnen Anders i Stavanger Domkirke, en sønn som hun hadde fått utenfor ekteskap med Jens Samuelson. Alhed Megeland døde i 1741 og Cornelius i 1748.

- 5) Jørgen Jacobsen Sadolin ble sjømann, og han fikk hyre på orlogsfartøyet "Frisia". Han døde i Portsmouth 9. februar 1703.
- 6) Christian Jacobsen Sadolin, døpt 25.9.-1689 og gravlagt 8.4.-1691.
- 7) Kirsten Jacobsdatter Sadolin, døpt 30.5.-1692.

I 1711 kalles Christian Frederik Lund for "Kristian organist" i bytingets protokoll. Han hadde da en tjenestepike som het Anna Erichsdatter. Under Den store nordiske krig ble Lund pålagt å betale skatt for henne. I et møte i Rådstuen 8. februar dette året fortalte Anne Erichsdatter at "hun hafde været paa Consumptions boen og erbødet Penge, mens de ikke vilde modtage dem."

Vi forstår at årslønnen til organisten hadde sunket fram mot 1711, for dette året søkte Lund om å få forhøyet sin lønn på 8 riksdaler siden byens sogneprest hadde trukket tilbake de to riksdalerne som presten tidligere hadde bidratt med. Byrådet så seg imidlertid ute av stand til å yte mer i den vanskelige økonomiske situasjonen byen befant seg i. Lund kompenserte dette ved å spille i brylluper og selskaper, og han kjempet for å få monopol som byens "spillemann", noe som innebar at de to fiolinistene, Isach Hansen Røpke og Lars Olsen, skulle nektes å kreve penger for sine spilleopptredener hvis de ikke hadde fått organistens godkjenning til dette. Byrådet gikk med på Lunds krav. Lund inngikk samtidig en avtale med instrumentalistgesell Balthazar Rischer som gikk ut på at Lund skulle ha 1/6 av inntektene Rischer fikk for spilleengasjementer i byen.

Den 20. januar 1718 hadde Lund gitt tillatelse til at Hans Hansen Røpke kunne spille i et selskap hos Marte Jakobsdatter Helleland, men da Nils Jonsen også hadde dratt fram sin fiolin for å spille, klaget Røpke dette inn for retten. I retten ble det oppnådd forlik ved at Nils Jonsen lovte at han for

framtiden bare skulle spille i selskaper etter at Røpke hadde gitt ham tillatelse til dette, så her gjaldt om å verne om sine privilegier nedover i systemet

Organist Lund ble gift med ”gudfrygtige demoiselle” Anna Susanna Andersdatter Dale i Stavanger Domkirke 8. november 1712. Anna var datter av byborger og skipper Anders Torkildsen Dale fra Kopervik. I 1713 arvet Anna Susanna 300 riksdaler etter moren og hele 1233 riksdaler og 3 ort etter faren. I tillegg fikk hun 60 riksdaler og 2 ort fra dødsboet fordi hun hadde brukt denne summen til klær til moren, og hun fikk 185 riksdaler og 3 ort for ”uvisse fordringer” på vegne av foreldrene. Vi ser altså at familien Lund må ha levd i ganske gode økonomiske kår.

Den 1. januar 1714 ble Christian Frederik Lund overfalt på åpen gate ved Torget da han spaserte sammen med sin kamerat, Peder Hansen Kierulf. De to kameratene hadde besøkt Lunds aldrende mor om ettermiddagen. Overfallsmennene var prestesønnen Christian Hartvigsen Godtzen og kjøpmannssønnen Jørgen Hermansen Høyer. Organisten ble slått til blods. Parykk og hatt med sølvsnor ble slått av, og blødende fra et sår i pannen søkte han hjelp hos familien Wegner i et hus like ved ”slagstedet”. Men Christian Godtzen fulgte etter inn i huset med trukket kårde og truet med å gjøre kort prosess med byens organist. I rettsmøtet 12. mars nektet Christian Godtzen for å ha trukket kårde mot Lund, og både han og Jørgen Høyer ble frifunnet. Rettsprotokollen forteller ikke noe om bakgrunnen for tumultene.

I 1718 stevnet for øvrig Christians far, kapellan Hartvig Godtzen, organisten for retten fordi han ikke hadde betalt årlig grunnleie for sin eiendom på Grimsageren. Riktignok opptrådte Godtzen her som kirkens forvalter av jordegods, men var dette også et takk for sist, og et hint om ikke å sverte familien Godtzens sosiale renommé?

Organist Christian Frederik Lund fikk altså en årlig lønn på 8 riksdaler som organist. Den 4. februar 1718 skrev biskop Bircherod i Kristiansand et brev



til rektor ved Stavanger skole, Hans Lindal, der han oppfordret byens myndigheter om å be byens organist starte musikkundervisning for elevene ved den danske kristendomsskolen ved den gamle Katedralskolen øst for Domkirkens kor.

I et nytt brev til Lindal fra mai 1719 tilbød biskopen seg å betale 2 riksdaler av egen lomme hvis undervisningen kom i gang. Pengene skulle Lund få til sommeren når Bircherod kom på visitas til Stavanger. Og dermed startet Lund byens første musikkskole etter at han tidligere hadde ”monopolisert” musikkframførelsene i Stavanger. I tillegg hadde han fast inntekt som byens veier og måler (1720), en stilling som ble lønnet med 40 riksdaler per år. For sitt arbeid i Musikkskolen fikk han 10 riksdaler. Den tiltakslystne mannen tilbød seg også å være tollbetjent, konsumpsjonsforpakter for Jæren og Dalane (1720-1722) og for Stavanger (fra 1726). I et næringsmanntall for 1722 står det at Christian Lund er ”Veyer och Maaler, Forpagter af folcheschatten i Jæderen og Dahlernis Fogderie saa och byens Organist” og at han ”lefver Vell”.

Lund arbeidet også for å få installert vannkverner i byen, men lyktes ikke i dette framtidsrettede foretaket. ”Han er ikke saa nær seende til sin næstes fortred, saa godt som han sitter i det”, Lagmannen mente tydeligvis at Lund som satt så godt i det materielt, ville ha problemer med å oppfatte fattigfolks behov. Likevel støttet lagmannen Lunds søknad om enerett for ham og hans arvinger på å drive malt- og grynmøller i byen. Lund ville i samme rennet avskaffe de gamle og uhensiktsmessige håndkvernene.

Byhistorikeren Johannes Elgvin skriver om dette at byens menn hadde ”begynt å leke gjemsel med betjenten; var han underveis for å kontrollere en huskvern, transporterte de det malte kornet samtidig.”

Lund ville forbedre kornmalingen i byen ved å sette opp et møllehus i østre og et i vestre bydel, samtidig som han selvsagt ville gjøre innkrevningen av konsumpsjonstollen mer effektiv. Han hadde også tanker om å opprette en brannkasse, men heller ikke denne ideen ble realisert før i 1767 etter at Lund var død.

I 1719 søkte Lund om å få lage en innhegning rundt "de tørre bierge ofuen for Grimsageren", men tilhørende Egenes Mark, mot at han reparerte det "brøstfeldige" orgelet i Domkirken. Men Lund ble nektet dette da det het seg at ingen del av "Egenes Mark", som var skjenket byen av kong Christian IV i 1607, "maatte inhægenes". Kirken skulle selv sørge for at orgelet ble reparert.

Men i desember samme år fikk Lund likevel tillatelse av stiftsamtmannen til å innhegne 3-4 tønner land på Bergene og sette steingjerde omkring sin bygslede eiendom mot at han betalte en årlig avgift på 34 skilling. Lund betalte folk for å kjøre matjord til sin løkke, og han lot sine "bjerge" beplante. I 1736 ga løkken en avling på 5-6 små sleder høy, heter det. Den vidløftige Lund lyktes med sin "okkupasjon" av den delen av Egenes Mark som i dag omfattes av Olav Kyrresgate øst. Det var dette området som opprinnelig ble kalt "Lundsbergene".

I 1721 ble organist Lund bøtelagt av retten i en leiermålssak etter at han vedkjente seg å ha fått sønnen Jonas utenfor ekteskap med sorenskriverdatteren Elisabeth Henrichsdatter Godtzen, datter til sorenskriver i Ryfylke Henrich Godtzen og hustru Ingeborg Henrichsdatter Reimer.

Sorenskriveren mente Lund burde "betahle hans datter for hændes æres krenchelse een hæderlig hjemmegifte", og dette hjemmegifte ble realisert i 1723 da Elisabeth ble gift med Peder Mogensen Wendel.

Da Lund døde i 1737, ble han gravlagt under orgelkrakken i Domkirken den 28. mars samme år. Etter hans død overtok svigersønnen, Jacob Corneliussen Sadolin, bygselretten til "Lundsberget i Kleven" mot å betale en årlig avgift på 23. skilling av salig handelsmann Erich Trulsens grunn. Jacob Sadolin ble gift med sin slektning Laurentia Lund i 1741. Han var døpt i Stavanger Domkirke 6. november i 1715, og han hadde vokst opp på Pottemakerstranden.

Ekteparet Sadolin ble boende på Pottemakerstranden og flyttet altså ikke til sin bygslede eiendom på Bergene. Hovedhuset på Bergene beholdt imidlertid enken Anna Susanna Andersdatter Lund, men i 1739 måtte hun selge det på auksjon etter "Adskillige Bud". Ole Jonsen Scheye fikk tilslaget på 465 riksdaler.

Christian Frederik og Anna Susanna Andersdatter Lund fikk datteren Christine (Stine) Friborg Lund i 1715. Hun var en allsidig og ressursrik dame som overtok orgelkrakken etter farens død i 1737. Hun var deretter Domkirkens organist fram til sin død, 32 år seinere. Hun skrev også dikt og kalles gjerne for byens "første digterinde". Stine hadde søsteren Laurentia som ble døpt i Domkirken 8. april 1718. Søsteren Mette Lem ble døpt 29. september 1720. Til slutt kom brødrene Laurs Friderich som ble døpt 9. oktober 1722, Andreas Christian ble døpt 23. oktober 1724 og Hans Nobel ble hjemmedøpt 21. mars 1726.

#### JACOB SADOLINS NÆRMESTE SLEKT

##### JACOB SADOLINS SØSKEN

- 1) Asseline, døpt 26.7-1713, gift 3.4-1731 med skipperborger, Iver Giøde Knudsen Westly, død 1742.
- 2) Halvor, døpt 25.11-1714, skipperborger, gift med Anne Pedersdatter Krass. Halvor døde ved København ca. 1800.
- 3) Jacob, døpt 6.11-1715.
- 4) Jacob, døpt 11.3-1718 og gift med Laurentia Christiansdatter Lund.
- 5) Kirsten, døpt 3.1-1720

#### JACOB OG LAURENTIA SADOLION BODDE PÅ POTTEMARKERSTRANDEN.

##### DE FIKK BARNA:

- 1) Christian Friderich, hjemmedøpt 31.1-1742 og død samme dag.
- 2) Alhed, døpt 31.3-1744.
- 3) Anna Susanna, døpt 18.8-1745.
- 4) Christina Friderica, døpt 6.7-1749.
- 5) Cornelia, døpt 20.9-1750.
- 6) Anna Susanne, døpt 27.2-1752, gift 1.10-1769 med Jacob Jameson Campbell (1741-1811), sønn av lege i Stavanger James Campbell fra Skottland og Dorothea Christine Mogensdatter Levin (1718-1763). Anna Susanna døde i Egersund i 1795.
- 7) Laurentia, døpt 1.7-1753. Samme dag døde moren, Laurentia "paa barselseng".

## HANS HIORTH

Det var kjøpmann Hans Hiorth fra Oгна som fikk overta Bergene etter organist Christian Frederik Lunds arvinger (Jacob Sadolin og fru Laurentia Lund) gjennom et auksjonsskjøte datert 1. mars 1745. Hiorth ble sittende med bruksretten til denne eiendommen fram til 1767.

Hiorth utformet en søknad til byens myndigheter der han ba om at "disse Bierge med disses Indhegning fremdeles maa være og blive bestandig staaende og følge mine andre derhos kjøpte Ejendomme – eftersom samme Indhegning og gjerde er det nyttigste, men Grunden hwerken Byen eller nogen anden til Nytte om det blef ødeleggede og ej dyrket da og at de derpaa plantede Trær, som nu er Byen til Zierat [pryd] bliwe øde." Denne ansøkningsen er datert 18. desember 1745, og den ble approbert av stiftsamtmann Reuss den 5. februar 1746.

Hans Hiorth var født i Sirevåg 20. august i 1713. Han var sønn av en av Egersunds ledende forretningsmenn, Jørgen Assersen Hiorth (1672-1756) og hustru Marie Hansdatter Bowitz (1680-1740). I 1738 kom Hans Hiorth til Stavanger for å drive handelsvirksomhet, og han fikk borgerskap i byen samme år. Den 28. januar 1742 ble han gift med Maren Smith (1719-1753), datter til Stavangers fremste forretningsmann i første halvdel av 1700-tallet, Lauritz Smith og hustru Johanna Margaretha Leigh.

I 1749 mottok Hans Hiorth en større arv etter moren. Han overtok da blant annet parter av gårdene Hetland og Tunheim i Time, Kvalbein i Oгна, Oгна kirke, hummerhukkerten "Concordia", og fra farens dødsbo mottok han 1023 riksdaler. I Stavanger var han partsreder i skuta "De tvende gode Venner" på 39 lester. Fra 1757 var han medlem av byens eligerte firemannsråd som stod sentralt i ledelsen av byens administrasjon. Han bygde seg et toetasjes hus på Skagen (12) med tre stuer, kjøkken og krambod i første etasje og med fem kammers i andre. I tillegg hadde han der et stort sjøhus med seks boder og et ildhus. På landstedet Bergene hadde han i 1745 overtatt Joen Kippers kornåker og eng på Grimsågeren.

Hans Hiorth beskrives som "en Mand uden Evner og Foretagsomhed", og hadde det ikke vært for kona, hadde Hiorths forretninger gått nedennom og

Johanne Margrethe Leigh Smith (1691-1766) var mor til Maren Smith (1719-1753) som ble gift med Hans Hiorth på Bergene i 1742.  
Maleriet tilhører Stvavanger Museum  
Foto: Terje Tveit





hjem. Men Hans Hiorth var ikke uten evner. Han var nemlig en meget dyktig treskjærer. Hans tragedie var at han var predestinert til et yrke han ikke passet inn i. Han burde heller ha fått erstattet sitt kjøpmannsyрке med beskjeftigelse innen et håndverk.

Etter madam Hiorths tidlige død i 1753 prøvde Hans Hiorth å administrere sin forretningsvirksomhet selv noen år, men i 1767 ga han opp og solgte sine eiendommer (unntatt Bergene som datteren fikk kjøpe) i Stavanger til sønnene Lauritz og Jørgen. I mai 1768 sa Hans Hiorth opp sitt borgerskap i byen for deretter å slå seg ned i Ogna, der han straks kom i konflikt med leilendingene som han nå ville fjerne fra sin gård. Denne saken ble behandlet i rettssystemet like fram til 1771 da Hiorth endelig fikk medhold i at leilendingene måtte "fravige Gården". I mellomtiden bodde Hiorth til leie i Sirevåg, og der ble han boende fram til sin død i 1776.

#### HIORTH-BARNA

- 1) Marie, født i desember 1742, ble gift i 1768 med branninspektør og postmester i Stavanger, Jacob de Rytter (1743-1807). Marie døde i 1829.
- 2) Lauritz Smith Hiorth, født 20. mai 1744 og død på Ogna av brystvattersott 6. mai 1813.
- 3) Jørgen, født i juni 1749. Jørgen drev handelsvirksomhet med broren Lauritz fra 1771, men i 1773 gikk de konkurs, noe som i høy grad skyldtes Jørgens "Ødselhed især paa en Rejse til Holland, hvor denne havde brugt mange Penge og spilled stor Mand." Jørgen Hiorth ble gift 8. februar 1774 med Ericha Christiana Ohnsorg, men han døde allerede tre uker etter bryllupet som følge av komplikasjoner etter en forkjølelse. Jørgen Hiorth var kunstnerisk anlagt og en musikalsk begavelse. Det var ingen barn i dette ekteskapet.
- 4) Morten Leigh Hiorth (1751-1777) ble gift i 1775 med Elisabeth Sophie Frantzen (1757-1787). Hiorth var fullmektig i firmaet "Ploug & Sundt" fram til sin tidlige død. Dette ekteparet Hiorth hadde tre barn.



Lauritz Smith Hiorth (1744-1813) vokste opp på Bergene som sønn av Hans og Maren Hiorth. Kilde: Petro Hiorth: "Stamtavle over slekten Hiorth med en del inngiftede slekter." Stavanger 1969

## JACOB DE RYTTER

I 1767 (skjøtte datert 28.12) solgte Hans Jørgensen Hiorth Bergene til datteren Marie (1742-1829) for 500 riksdaler. Marie Hiorth giftet seg 3. mai året etter med postmester Jacob de Rytter, født i Stavanger, men med røtter i Mecklenburg og Nederland. Jacob de Rytter ble døpt i Stavanger Domkirke 22. september 1743. Han var sønn av kjøpmann Henrich de Rytter (født i København i 1714 og død i Stavanger i 1761) og skipperdatteren Anna Andersdatter (1706-1778) fra Stavanger.

I 1773 bodde Jacob de Rytter ved Torget, og i 1790 var han flyttet til hov-edhuset på Bergene (med seinere adresse Haugvaldstads gate 9). Der hadde han datteren Anna de Rytter og hennes ektemann og presten Morten Henrich Kielland som nærmeste naboer. I 1801 hadde Jacob de Rytter og kona to tjenestepiker i sitt hus: Marthe Gitlesdatter og Barbro Tollaksdatter.

Jacob de Rytter tok juridisk embetseksamen i København. I 1786 fungerte han som konstituert byfogd i hjembyen. Han var da spesielt opptatt av å forbedre skolestellet i Stavanger. Fra 1792 var de Rytter Stavangers måler og veier, megler og vraker, og samme år ble han utnevnt til byens postmester, branninspektør og forlikelsesinspektør. Trolig lå byens første postkontor på Bergene, mener Kåre Mossige.

Jacob de Rytter døde i Stavanger i 1807. Ekteparet Rytter hadde døtrene:

- 1) Maren Smith de Rytter (1769-1818) som ble gift 2. november i 1796 med veimester og kaptein i den norske hæren, Peder Klow.
- 2) Anna de Rytter (1770-1833) som ble gift i 1799 med vikarierende sogneprest i Vikedal, Morten Henrich Kielland (1770-1826).

En tinglysing fra 1791 forteller at "Lunds Biergene" da besto av:

- 1) Grimsager med derpaa staaende Waanhus, Lade og Ildhus. [Vi ser at stedsnavnet "Grimsager" fortsatt er i bruk på det omtrådet der nedre del av Bergene lå].
- 2) Weyners Ager.
- 3) Jon Vippers Ager.
- 4) Pise Ageren.

- 5) De smaa kaldede Lunds Berger i sig selv med paastaaende Ildhus og Hævdelade.
- 6) Hundhaugen.

Ekteparet de Rytter utvidet Bergene ved innkjøp av en mindre naboeiendom eller "Ager" som Axel Kielland kaller den. Branntakstprotokollen for 1807 forteller at eiendommen på Bergene da besto av et våningshus av tømmer i en etasje med steintak og med kjøkken med skorstein, samt en bindingsverkbygning med låve og en bryggeribygning. Huset familien de Rytter hadde i Nedre Strandgate var en toetasjes tømmerbygning med kjeller. Eiendommen omfattet også et sidebygg med innmurt kobberkjel til bryggingen.

## PEDER KLOW

Som vi så ble veimester og kaptein Peder Klow gift med Jacob de Rytters eldste datter, Maren, som fikk overta Bergene gjennom en eiendomsoverdragelse som er datert 20. april 1799, allerede åtte år før de Rytter døde. Peder Klow ble født i Bergen i 1764 som sønn av stiftsamtskriver og kanselliråd Søren Jonassen Klow og Anna Helene Valentinsen fra Stavanger. Hun var datter av kjøpmann og kommersesassessor Peder Valentinsen og Anna Wilhelmine Bredal. Etter tjeneste i forsvaret fikk Peder Klow avskjed i 1790 grunnet dårlig helse. Han bar da kapteinsgrad. I 1790 flyttet han til Stavanger der han hadde fått ansettelse som veimester i amtet.

I 1796 ble Peder Klow gift med Maren Smith de Rytter. Da ekteparet Børge og Anna Wilhelmina Nyrop Rosenkilde ville selge Hillevåg og størstedelen av Bispeladegården i 1789, benyttet Klow seg av sin forkjøpsrett. Han var nemlig fetter til Anna Wilhelmina og hans mor var søster til Anna Wilhelminas mor, Adelucia Maria Pedersdatter Valentinsen. (Kassabøkene for Jæren forteller at formelt var det "Peder Valentinsens arvinger" som eide Bispeladegården like fram til Peder Klow løste ut sine medarvinger i 1785, 1787 og 1789.) Først i 1799 begynte Peder Klow å selge ut deler av sitt jordegods sør for byen. Dette betyr at en samlet Bispeladegård med Hillevåg og Våland, tilhørte samme familie fra 1688 til 1799 – altså i 111 år.

Peder Klow (1764-1824) og kona Maren Smith de Rytter (1769-1818) som eide Bergene fra 1807 til 1824.  
Kilde: Trygve Wyller: "Det Stavangerske Klubselskab og Stavanger by i 150 år." Stavanger 1934



Klow overtok den gamle boligen til amtmann Knoff ved Ladegårdsveien (der hvor Brannvakten nå ligger), og han opparbeidet sitt store gods til en skjønn landlig idyll, skriver Jens Zetlitz om ham i sitt dikt "Til min venn Capitaine Peder Klow med en Sang om Landlivet".

"Da Klow! For ei at male Mose-Tuer  
Dem ingen tænksom Flid til Nytte kuer,  
Jeg tyer til Dig, og til dit Lagaard hen.  
Der aander Zephyr [mild vestavind] mildt i gjæstfrie Skygger.  
Der Fuglen glad en fredet Rede bygger,  
Der Norges Flora sees i Høitids Dragt."

"Der seer med Fryd det lærelystne Øie  
Hvad tænksom Flid, foruden Trældoms Møie,  
Af stedse skjønksom Jord fremlokke kan.  
Der samler Musen Stof til glade Viser;  
Og, naar min Sang Landlivets Fortrin priser,  
Er du min Bonde, Lagaard er mit Land."

Under krigen 1807–1814 var Klow sjef for kystvernet på Jæren og i Dalane sammen med den danske sekondløytnanten Johan Christian Grove (gift med Wenche Garmann fra Utstein Kloster). Klow ble utnevnt til ridder av Dannebrog for sin innsats under krigen. I 1812 mottok Klow et honorar på 100 riksdaler for tilsyn med og ”ordinasjon” ved veiene mellom Egenesløkkene. Summen tyder på at det må ha blitt anlagt flere nye veier dette året, for i 1814 mottok Klow bare 18 ½ riksbankdaler for samme jobben. Dette tyder på at aktiviteten med veibygging må ha gått radikalt ned ut over i krigsårene.

Fra 1813 var Klow byens veier, megler og vraker, en stilling han fikk på bekostning av Peder Valentin Rosenkilde, noe som førte til sjikane fra Rosenkildes bror, Bendix. Klow skrev et åpenhjertig brev til departementet om saken, der han beskyldte Peder Valentin Rosenkilde for å stå bak kritikken mot ham fordi Rosenkilde ville at det aktuelle vervet skulle tilfalle en Rosenkilde. Gabriel Schanche Kielland forsvarte sin venn Klow og benyttet anledningen til å gi familien Rosenkilde en ”skose” [finte], skriver Trygve Wyller i sin bok om Stavanger Klubbsselskap. Saken var også et delikat familieanliggende da Peder Klow var fetter til Peder Valentin Rosenkildes mor, som vi har sett.

I 1799 kjøpte Klow 34 tomter omkring Olavskleivå for 130 riksdaler, de såkalte Olavsgrunnene som i middelalderen tilhørte Utstein Kloster. Til disse grunnene hørte blant annet Fattigkirkegården. Allerede i 1805 auksjonerte Klow bort disse tomtene for 128 riksdaler. Baker Jens Saxe Lindahl fikk tilslaget på eiendommen. Andre motiver enn fortjeneste må altså ha vært drivkraften bak Klows salg.

Gjennom svogeren, Morten Henrich Kielland, kom Klow også inn i familien Kielland, og han ble medlem av Det stavangerske Klubbsselskap, der han blant annet ble en god venn av Gabriel Schanche Kielland, som vi har forstått. Kiellands dagbøker forteller at Klow var en hyppig gjest til sammenkomster på Ledaal. Den 1. august 1817 heter det således: ”Klow kom op mod Aftenen og med Pibe, kold Punch og Smørogbrød var han tilfreds i vaar huslige Cirkul.”

Klow ble valgt til avertør i Klubbsselskapet og hadde i oppgave å være inn-



pisker blant medlemmer som begynte å bli så makelig anlagt at de ikke kom seg av gårde til sosiale sammenkomster uten vennlig press. Trygve Wyller beskriver ham som en aktpågiven, lett sarkastisk herre med et lite blunk i det ene øyet, en person som passet godt til oppgaven som avertør.

Gjennom sitt testamente datert 1. august 1822 bestemte Klow at eiendommen Bergene, ved hans død, skulle skjenkes til hans svoger, Morten Henrich Kielland, gift med Anna de Rytter. Ekteparet Klow var barnløst, og da enkmann Peder Klow døde i 1824, viste hans testamente at hans formue (ikke Bergene) skulle gå til veldedige formål – blant annet til et legat på 2626 sølvspesidaler til fattige enker. Verdien av dette legatet var i 1926 steget til 98 000 kroner. Trolig danner denne gaven grunnlaget for at Peder Klow fikk en gate oppkalt etter seg langs sørgrensen av Egenesløkkene. Peder Klow ble gravlagt i Urtegården – den gamle kirkegården ved Domkirken.

#### MORTEN HENRICH KIELLAND

Det ble altså Klows svoger, Morten Henrich Kielland, som ved Klows død i 1824 overtok eiendommen Bergene. Kielland var født i Stavanger 25. november 1770. Han var sønn av kjøpmann Gabriel Kirsebom Kielland (1724-1780) og hans andre kone Birgitta Nyrop Petersen von Fyren (1737-1799). Morten Kielland ble student i 1790 og cand.theol. i 1796. Fra 19. desember 1799 fram til 19. september 1800 var han personalkapellan i Vikedal i vakansen mellom sogneprest Michal Baades død og tiltredelsen til den nye sognepresten, Jens Zetlitz.

Fra høsten 1800 var Morten Henrich Kielland personalkapellan i Stavanger, fra 1802 var han res.kap. i Domkirken, og i 1816 ble Morten Kielland utnevnt til sogneprest i Vikedal, der han døde i 1826. Han beskrives som en ”godmodig og brav Mand, hvis Evner vel ikke var fremragende, men hvis Villie stedse var den bedste.”

Morten Kielland ble altså gift med Anna de Rytter (1770-1833) i Stavanger 2. august 1799. Hun døde i Stavanger 27. november 1833.



Sokneprest Morten Henrik Kielland (1770-1826) og Anna de Rytter Kielland (1770-1833) som eide Bergene fra 1824 til 1833. Kilde: Petro Hiorth: "Stamtavle over slekten Hiorth med en del inngiftede slekter." Stavanger 1969

Barn i ekteskapet Morten H. Kielland/Anna de Rytter:

- 1) Birgitte Nyrop Kielland (1801-1871), ugift.
- 2) Jacob de Rytter Kielland (1803-1870), var blant annet byråsjef i finansdepartementet og i innenriksdepartementet. Fra 1847 var han postmester i Bergen. Han var gift med Johanne Marie von Krogh fra Hogganvik i Vikedal.
- 3) Gabriel Kirsebom Kielland var født i Stavanger i 1805. Han var ansatt i finansdepartementet i Kristiania og siden skattefogd og konstituert politimester i Trondheim. Han var gift med Mathea Christine Semb (1812-1892), og han døde i Trondheim i 1882.
- 4) Marie Hiorth Kielland var født i Stavanger i 1809. Hun ble gift i Stavanger 16. september 1835 med fetteren, redaktør Lauritz Christian Kielland (1808-1861). Marie døde 13. august i 1848.

Ved skiftet, som ble avholdt etter Morten og Anna de Rytter Kielland 11. oktober i 1834, ble Bergene verdsatt til 2000 spesidaler. I 1837 fikk Lars Berentsen, William Groom, Knud Knudsen og bøkker Haagen Sand kjøpe en tomt av Bergene som siden fikk adresse Øvre Strandgate 38. I 1847 ble Bergene overført til ekteparet Kiellands fire barn, men gjennom skjøter utstedt i 1847 solgte tre av søsknene sine deler til svogeren boktrykker L.C. Kielland for 1650 spesidaler.

## LAURITZ CHRISTIAN KIELLAND

Etter enkefru Anna de Rytter Kiellands død i 1833 ble Bergene leid ut til oberstløytnant Mathias Wilhelm Eckhoff som kom til Stavanger i 1834. Da familien Eckhoff forlot byen i 1841, flyttet boktrykker og avisutgiver Kielland med familie opp fra Urgata 2-4 til Bergene. Formelt overtok ikke L.C. Kielland hele Bergene-eiendommen fra konas søsken før gjennom skjøter utstedt 1. og 9. august i 1847 (tinglyst 6.3-1848). Den 19. august i 1847 (tinglyst 23.4-1849) fikk Kielland skjøte også på et tilstøtende hus mot Øvre Strandgate med tilliggende jordstykke, en eiendom som siden fikk adresse Klinkenberggata 7 (brannnummer 514). Selger var høylandsbu og styrmann Elias Andersens enke, Karen Rasmusdatter fra Stavanger.

Lauritz Christian Kielland var født i Stavanger 3. november 1808 som sønn av kjøpmann, postmester og baker Jan Kielland (1769-1813) og Anna Dorothea Kruse (1771-1847), byens første og eneste kvinnelige postmester. Dette betyr at Morten Henrich Kielland, den forrige eieren av Bergene, var hans farbror og at kona, Marie de Rytter, var hans kusine.

Lauritz Christian Kielland fikk opplæring som boktrykker i Kristiania fra 1829 hos den København-utdannede haugianeren Christopher Grøndahl. Egentlig tok boktrykkerutdannelsen seks år, men Lauritz Christians mor støttet sønnens utdannelse med 300 daler for at læretiden skulle forkortes slik at han slapp unna med tre års opplæring. L.C. Kielland startet deretter sitt eget boktrykkeri og forlag i Stavanger, der han fikk kongelig bevilling som boktrykker 20. juni i 1832. Kielland bestilte håndpresse og annet trykkeriutstyr hos J.D. Trennert i Altona.

Kielland hadde en driftskapital på 1000 spesidaler da han startet sin bedrift i morens hus i Urgata 2-4. Han ga ut mye religiøs litteratur, lærebøker og misjonsskrifter. Blant annet ga han ut større opplag av Kingos salmebok og Det nye testamentet. Den 4. oktober 1833 begynte han å gi ut byens første avis, "Stavanger Amtstidende – Et Blad af blandet Indhold", som kom ut hver fredag. Abonnentene måtte betale 3 spesidaler per år for avisen. Mens Kielland selv foresto setting og trykking av avisen var cand. real, Hans Blom redaktør. Kielland hadde fra starten bare en gutt til å hjelpe seg i trykkeriet

i den nye avisbedriften. I Kiellands avis ble det skrevet om lokale, nasjonale og internasjonale begivenheter, børskurser, dødsfall og skipslister med opplysninger om alle skip som ankom og forlot Stavanger.

Forretningsannonser ble også trykket i avisen. Men driften gikk trått, og i 1839 gikk avisen inn.

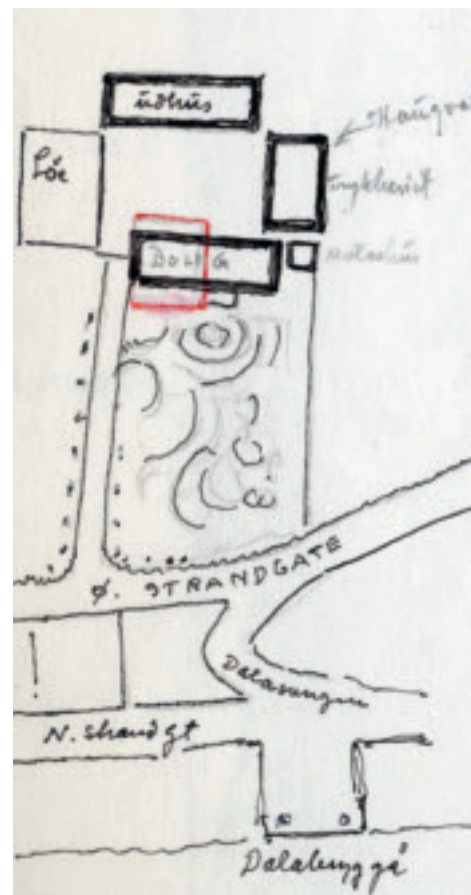
Søndag 3. januar 1841 oppstod Kiellands avis igjen under nytt navn.

”Stavanger Amtstidende og Adresseavis” ble den nå kalt, og den nye avisen kom ut to dager per uke, men abonnementsprisen var likevel den samme som før. For første gang ble det nyttet illustrasjoner i avisen. Avisen forfektet et konservativt syn på politikk og i livssyn, men det var uredde menn som satt på redaktørkrakken. Fra 1843 overtok lærer Christian Johnsen som redaktør og deretter fulgte rektor Hammer ved Stavanger lærde og Borgerskole.

Lauritz Christian Kielland ble gift andre gang med Mette Johanne (”Hanna”) Colbjørnsen Munch, født i Bergen i 1821, død i Stavanger i 1908. Ekteparet ble viet i Bergen Domkirke 3. september 1850. Hanna var datter av overtollbetjent i Stavanger, Søren Munch (1774-1865), farbror til kunstmaler Edvard Munch – og hustru Dorothea Catharine Wandal Randulf Bull (1780-1861), faster til fiolinisten Ole Bull.

Først i 1848 ble L.C. Kiellands trykkeri flyttet opp til Bergene fra Urgata, skriver Gunnar Wareberg i margin på en av sine tegninger fra Bergene. Etter hvert hadde Kielland 12 ansatte på Bergene. I 1849 bodde disse boktrykkerne på Bergene sammen med familien Kielland: B. Ådnesen, Johan de Lange, Carl Petter Nyman, Arnt Moe og T. Aarsvold.

I 1839 gikk kommunen i forhandlinger med Kielland om avgivelse av tomtegrunn for utvidelse av Øvre Strandgate på bekostning av Bergene-eiendommen. Det var opprinnelig tenkt å anlegge en 8 alen brei vei, men da dette ble for dyrt, nøyde en seg med en 6 alen brolagt kjørevei som skulle gjøre det mer ”fordeelagtig for Ejerne af Jordløkkerne paa Egenees”, som det heter. Kielland fikk omsider 200 spesidaler for å avgi grunn til veien som skar seg over den østligste delen av hans eiendom. I 1843 ble det bestemt



Skisse av Bergene med omgivelser  
Gunnar Warebergs arkiv / Statsarkivet i Stavanger.

Dette fotografiet er trolig tatt i Bergen i september 1850 i forbindelse med bryllupet mellom L.C. Kielland og hans andre kone Mette Johanne ("Hanna") Colbjørnsen Munch, født i Bergen i 1822, død i Stavanger i 1908. Ekteparet ble viet i Bergen Domkirke 3. september 1850. Hanna var datter av overtollbetjent i Stavanger, Søren Munch (1774-1865) og hustru Dorothea Catharine Wandal Randulf Bull (1780-1861), faster til fiolinisten Ole Bull. Til venstre ser vi Gabriel Kirsebom Kielland (1796-1854) sogneprest i Finnøy og Lyngdal, så følger postmester Caspar Kruse Kielland (1799-1852) og boktrykker Lauritz Christian Kielland (1808-1861). Sittende ser vi Gustava Blom Kielland (1800-1889), gift med Gabriel K. Kielland og bruden Mette Johanne Munch Kielland (1821-1908).  
Foto: Nome. Demringstid i Norge.







at også veien mellom Bergene og Haugvaldstads gate skulle utbedres, men ikke brolegges.

#### MARIE OG LAURITZ CHRISTIAN KIELLANDS BARN:

- 1) Anna Dorothea Kielland, født i 1836. Hun ble gift i Stavanger 15.4-1856 med Morten Beyer (1822-1880), sønn av bokhandler i Bergen, Frantz Dekke Beyer og Marie de Fine von Krogh. Morten Beyer var blant annet assessor i Bergens Stiftsoverrett og ordfører i Bergens formannskap.
- 2) Anna de Rytter Kielland (1839-1841).
- 3) Morten Henrik Kielland (1841-1841).

Etter boktrykker og redaktør Kiellands død i 1861, fikk Mette Johanne ("Hanna") Colbjørnsen Kielland amtsbevilling, utstedt 15. januar i 1861, på at hun kunne bo i uskiftet bo på Bergene (tinglyst først 24.6-1875). Hun fortsatte mannens forretning under navnet "L.C. Kiellands Enke". Hun ble boende på Bergene fram til sin død i 1908 etter et kortere opphold i hjembyen Bergen i 1870-årene.

Ved folketellingen i 1865 ser vi at bedriften hadde tre boktrykkere og 24 betjenter, så det var, i stavangersk målestokk, en stor bedrift som holdt til

Husene på Bergene. Fra venstre: Løen, det gamle bolighuset (med sidebygning) som vendte mot byen og Vågen. I bakgrunnen skimtes trykkeriet som siden ble ombygd til våningshus med adresse Haugvaldstad gata 9.

Gunnar Warebergs arkiv /Statsarkivet i Stavanger.



Altanen på sidebygg til bolighus med romanske mur-buer.

Gunnar Warebergs arkiv /Statsarkivet i Stavanger.



Trykkeribygningen som vendte mot nord og siden fikk adresse Haugvaldstad gata 9. Til høyre ser vi sidebygningen og det gamle bolighuset som vendte mot øst. I forkant av tegningen ser vi gårdsplassen. Gunnar Warebergs arkiv /Statsarkivet i Stavanger.



Inngangen til Bergene med tilleggsskisse over beliggenhet i gatebildet. (Veiene har siden endret traseer.) Til høyre ser vi tørkehuset til kjøpmann Johan Dahl. Deler av steingjerdet mot Bergene er fortsatt intakt (2011). Gunnar Warebergs arkiv /Statsarkivet i Stavanger.

på Bergene. I 1875 gikk Kiellands sønn i andre ekteskap, Caspar Kruse Kielland d.y., inn i morens bedrift, etter at avisen var blitt dagsavis fra 2. juli 1872. "Bladet vil i regelen utkomme kl. 8 formiddag, så at enhver som ønsker det, hver morgen kan ha en fersk avis ved sitt frokostbord", reklamerte avisen med. Caspar Kruse Kielland d.y. overtok hele foreldrenes bedrift i 1888.

Den 1. desember 1906 var det slutt, og Stavanger Amtstidende og Adresseavis gikk inn etter 66 års virksomhet..

Barn i boktrykker Kiellands andre ekteskap:

- 1) Marie Hiorth Kielland, født i 1851, oppkalt etter Kiellands første kone. En av fadderne i dåpen til Marie var cand. theol. Andreas Hauge som i 1851 var ansatt som sekretær i Det norske misjonsselskap i Stavanger. Andreas Hauge var eneste sønn av Hans Nielsen Hauge. Marie Hiorth Kielland ble gift i Stavanger med kaptein og inspektør ved Akerselvans Brugseierforening Peter Steenstrup (1845-1891).
- 2) Caspar Kruse Kielland, født i Stavanger i 1852. Han ble cand. philos. i 1873 og gikk deretter inn i morens forretning som han overtok i 1888. Han overtok også Bergene der han og kona bodde fram til sin død i henholdsvis 1934 og 1939.
- 3) Søren Theodor Munch Bull Kielland var født i Stavanger i 1854. Han tok sturmannseksamen i 1870. Fra 1876 arbeidet han som ingeniør i Natalkolonien i Sør-Afrika. Han ble siden ansatt i Christiania Ingeniørvæsen og arbeidet i flere år som jernbaneingeniør og kanalbygger i Canada og USA. Han ble gift i Kendall i staten New York i 1883 med Anna May Harris.
- 4) Jan Kielland (1856-1895) bodde nesten hele livet ved en institusjon for åndssvake i København.
- 5) Dorthea Catharina Wandel Randulf Bull Kielland var født i Stavanger i 1857. Hun ble gift i Stavanger i 1883 med Fredrik Christian Steenbuch Brandt (født i 1857 i Havretofte i Angeln i Danmark og siden sokneprest i Væggerløse, Falster.)



Skisse av Løvdahlssvingen

Så langt jeg kan tyde Warebergs skrift ble det nærmeste huset ødelagt i en brann i 1971.

Gunnar Warebergs arkiv /Statsarkivet i Stavanger.



- 6) Johanna Anna Sophie Dorothea Kielland var født 14. oktober 1858. Hun bodde i München i mange år. Der utdannet hun seg som akvarell- og emaljemaler. Deretter arbeidet hun i gullsmedforretninger i Christiania og Bergen. I 1894 tok hun videreutdannelse i Wien før hun igjen slo seg ned i München. Hun var ugift.
- 7) Henriette Louise Kielland var født i Stavanger 21. oktober 1860. Hun utdannet seg som sykegymnast i Stockholm og praktiserte deretter i Bergen. I 1895 drog hun til Edinburgh der hun gikk inn i arbeid for Røde Kors.

Lauritz Christian Kielland var belemret med svak helse, og i to omganger hadde han opphold i Syden for å komme til hektene. Han var ikke mer enn 53 år da han døde 7. januar i 1861.

## CASPAR KRUSE KIELLAND

Caspar Kruse Kielland d.y. ble født i Stavanger 26. november i 1852. Han fikk sin studenteksamen i 1872 og ble cand. philos. året etter. Deretter drog han til utlandet i 1 ½ år før han returnerte til Stavanger, der han gikk inn i morens forretning på Bergene. I 1888 overtok han foreldrenes trykkeribedrift på Bergene.

Caspar Kruse Kielland giftet seg 24. juli i 1884 med Henriette Gabrielle ("Ella") Rønneberg. Hun var født i Stavanger 12.05-1863, og hun var datter av kjøpmann og borgerkaptein i Stavanger, Enok Rønneberg og hustru Henriette Jondahl.

Caspar Kruse og Henriette Gabrielle Kielland bodde på Bergene med sine barn:

- 1) Henriette Hanna Emilie Rønneberg (f. 8.12-1885), gift Brunner og bosatt i Tyskland.
- 2) Johanne Colbjørnsen Munch Kielland (f. 25.6-1887), gift Aanensen.
- 3) Ella Caspara Rønneberg (f. 22.6-1890), gift Borghardt og bosatt i Tyskland.
- 4) Lauritz Christian (f. 1.5-1893).



Fra 1880-årene begynte Caspar Kruse Keilland, i samarbeid med moren, å selge tomter på Bergene. I 1887 fikk således Nils Aarrestad kjøpe to tomter ved siden av sin eiendom Løkkeveien 73. O. Bjorheim fikk kjøpe en nabotomt til Løkkeveien 69 for 3835 kroner i 1906. I 1907 (9.3) fikk Brødremenighetens Fond kjøpe tomt i Løkkeveien 59 for 5950 kroner. Deretter ble forsamlingshuset "Bethel" bygd på denne eiendommen. I årene som fulgte ble Løvdahls gate 2 (1909), Henrik Steffens gate 11 (1910), Olaf Kyrres gate 20 (1910) og Olaf Kyrres gate 37, 38, (1911), Olaf Kyrresgate 35 (1915) og 39 (1916), Bergene 4 (1917) og Øvre Strandgate 52 (1917) skilt ut fra Bergene-eiendommen. Men fortsatt omfattet Bergene 5800 kvadratmeter i 1933.

Caspar Kruse Kielland overtok skjøtet på Bergene fra sin mor for 28 000 kroner 14. desember 1908 (tinglyst 20.3-1909). Ved folketellingen i 1920



Løvdahlssvingen. Til venstre maleri av S. Berheim slik det så ut omkring 1918. Gjengitt i Stavanger Aftenblad 29.01.1998. Til høyre, slik det ser ut i dag.  
Foto: P. Dimmen



L.C. Kielland var bosatt på Bergene, en eiendom han kjøpte av sin første kones søsken i 1847. I 1848 flyttet han sitt trykkeri fra Urganen 2-4 opp til Bergene.

Faksimile av førsteutgaven av "Stavanger Adresseavis" fra fredag 4. oktober 1833. (Kilde: Stavanger 1814-1914). Avisen endret siden navn til "Stavanger Amtstidende og Adresseavis". Fra 1888 overtok L.C. Kiellands sønn Caspar Kruse Kielland trykkeribedriften på Bergene som han drev fram til 1906.

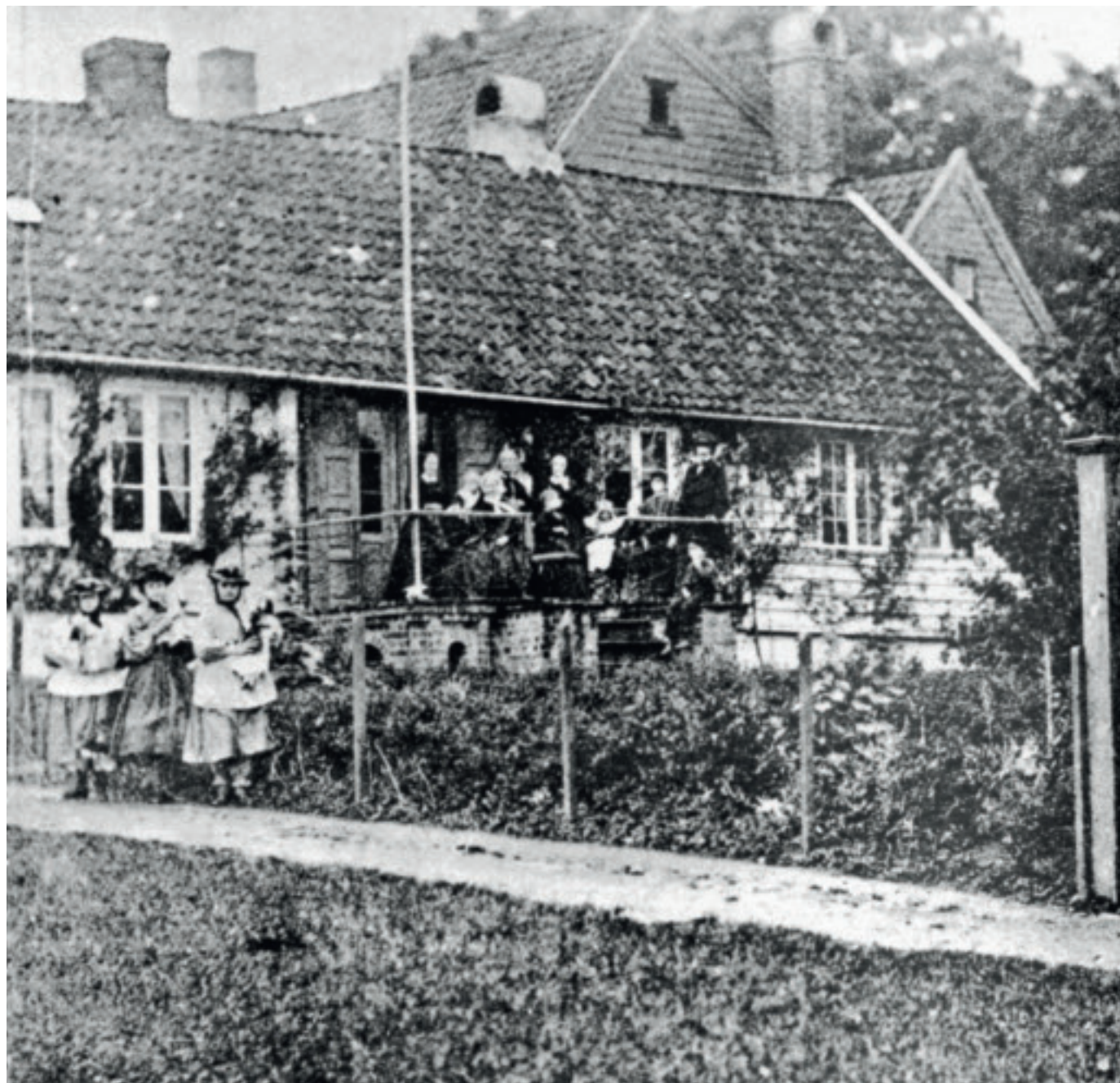
bodde Caspar Kruse og Henrikke Gabrielle Kielland alene i Haugvaldstads gate 9.

Caspar ("Casper" i dødsannonсен) Kruse Kielland døde på Bergene 1. desember i 1934, og han ble gravlagt allerede 4. desember samme år da han hadde bestemt at gravferden skulle foregå i stillhet. "Dette stemte godt med Kiellands karakter", skrev Stavanger Aftenblad i en nekrolog som ble trykt på gravferdsdagen. "Han skydde all offentlighet, og offentlig omtale av hans person var ham imot. Videre heter det: "Om 'Kielland på Bergene' kan man si med sannhet, at med ham er et stykke av det gamle Stavanger gått bort, et stykke av det Stavanger som snart bare hører minnet til. I generasjoner har slekten bodd i det gamle 'Bergene', som gjennom årene har vært samlingsstedet for så mange av de gode, gamle stavangere. Her blev Kielland født og her tilbragte han hele sitt liv. Nu har stedet lenge ligget som en oase i dette strøk og bare leilighetsvis har det samlet den spredte familie innenfor sine vegger. Den siste gang mens Kielland levde, var da han og hans hustru i sommer samlet barn og barnebarn om sig til sin gullbryllupsdag." Avisens journalist karakteriserer Kielland som noe tilbakeholdende og reservert, men i besittelse av et åpent og vennlig sinn. Han var en gentleman kjennetegnet av en nobel personlighet som alltid opptrådte korrekt i sin omgang med medmennesker, "hensynsfull og vennlig mot alle, en sympatisk representant for den gamle tid."

Henrikke Gabrielle ("Ella" i dødsannonсен) døde 7. november i 1939, og hun ble gravlagt ved siden av sin mann på Lagård gravlund.

Etter at ekteparet Caspar Kruse og Ella Kielland var døde, ble de gamle trykkeribygningene på Bergene nyttet til arrangementer av religiøse møter. Det ble også arrangert sirkusforestillinger, tivoli og andre fornøylestilstellinger på den gamle Bergene-eiendommen til langt ut i 1970-årene, men da var bygningene på Bergene fjernet. I 1960-årene ble restene av hovedbruket Bergene kjøpt opp av Sig. Bergesen d.y. og på 1970-tallet ble kjøpesenteret EPA reist der (nå: Straen Senteret). Lendelunden befinner seg også på den gamle Bergene-eiendommen. I dag skjærer Lars Hertervigs gate gjennom Bergene på vei opp mot Tidegeilen, og Lendelunden danner en fin overgang fra Bergene mot "Gamle Stavanger" i nord.





Fest hos Kielland på Bergene. Kilde: Dreyer Aksjeselskap: Stavanger. "Bilder fra en svunnen tid." Stavanger 1973, s. 30

I november 1971 brant det på Bergene, og overlærer og lokalhistoriker Ommund Lunde, som hadde vært avisgutt for Stavanger Amtstidende og Adresseavis tidlig på 1900-tallet, gikk for å ta branntomten i øyesyn. Han skrev: ”Inngangen til Bergene var fra Øvre Strandgate gjennom en fin treallé. Derfra kom vi inn på den innelukte gårdsplassen. Løa med uthus var på vestsida, trykkeribygningen lå midt imot. Det var her brannen begynte. Inngangen var den gang [i 1901] ut mot gårdsplassen. Mot øst lå hovedbygningen. Kjøkkenavdelingen var litt lavere enn det staselige heimehuset. Bak trykkeribygningen lå et lite, muret hus. Her hadde det tidligere vært installert en dampmaskin. Men da jeg var avisgutt var det anskaffet en parafinmotor som trakk pressa. Alt var såre enkelt.”



Bergene i 1906. Foto: Carl Johan Jacobsen, Stavanger Byarkiv





På dette fotografiet av Stranden fra 1867 ser vi husene på Bergene like over midten på bildet.  
Foto: Carl Lauritz Jacobsen, Stavanger Byarkiv

## LEIEBOERE PÅ BERGENE

### MATHIAS WILHELM ECKHOFFS FAMILIE

I 1834 kom, som nevnt, oberstløytnant Mathias Wilhelm Eckhoff til Stavanger. Han og hans familie fikk da bo til leie på familien L.C. Kiellands landsted på Bergene mens familien Kielland foreløpig bodde i moren, postmesterinnens hus i Urgata 2-4.

M.W. Eckhoff var født på gården Rustad på Østre Toten i 1791 som sønn av den tysk-norske amtsfysikus Ernst Friderich Eckhoff og hustru Hedevig Bergh. Mathias Wilhelm fikk militærutdannelse og han var blant annet offiser ved krigsskolen i 20 år og adjutant for kong Carl Johan. I 1829 ble Mathias Wilhelm Eckhoff gift med Ellen Johanne Nilsine Omsted. Begge ektefellene hadde herrnhutiske røtter, noe som kan ha hjulpet dem til leieforholdet på Bergene, da også L.C. Kielland hadde slike røtter. Ekteparet Eckhoff fikk ti barn, hvorav tre ble født under stavangeroppholdet.

Eckhoff gjorde tjeneste som sjef for Det stavangerske korps i den perioden han hadde opphold i byen. Fra 1834 til 1837 underviste han gratis ved den søndagsskolen for håndverkssvenner som var opprettet i 1812 og som holdt til på Kongsgård i de årene Eckhoff underviste der. I 1838 ble han valgt til viseordfører i byen og i 1840 var han Stavangers ordfører. I 1839 ble han valgt inn i den komiteen som skulle "avgive en motiveret Indstilling om Oprettelse af en Arbejds-Anstalt i Forbindelse med Sygehuus og Daarekiste" på St. Pedersgjerde, og samme år ble han valgt inn i deputasjon som skulle reise til hovedstaden for å komplimentere kong Carl Johan under hans besøk i Norge.

Familien Eckhoff flyttet fra byen allerede året etter at oberstløytnanten ble valgt til byens ordfører. Han skulle da overta som kommandant for Det hallingdalske korps med sete på sjefsgården Tandberg på Ringerike. Mathias Wilhelm Eckhoff var ridder av St. Olavs orden.

## INGER HJORT

I 1835 bodde byens jordmor, Inger Hjort, til leie på Bergene i det huset som siden fikk adresse Øvre Strandgate 32. Inger Pedersdatter Hetland Hjort var født i Fister ca. 1794. Hun var datter av Peder Danielsen Hetland og Annik Olsdatter. Inger ble første gang gift med ”smaahandler” og ”lod-bruger” på Våland, Peder Pedersen Schiæveland fra Bjerkreim (1789-29.5.-1825). Deres barn: Inger, født 13.2-1818, døde som barn, Inger og Per, tvillinger, ble født 6. oktober 1820.

Andre gang ble Inger gift 2. mars 1826 med blikkenslager Erik Jacobsen Hjort fra Bergen som bodde i Stavanger. Ekteparet Hjort bodde for det meste i Bergen. Men i 1835 var Inger igjen enke, og hun søkte da om å få være jordmor i Stavanger ved siden av den aldrende madam Faust som døde i 1837.

## KIRKESANGER AUGUST GOTTLIEB NATHANAEL KIELLAND

Lauritz Christian Kielland hadde bl.a. en eldre bror som het Jan Theodor (1803-1844), og som på slutten av sitt korte liv var sokneprest i Hå. Han var gift med Helene Dahl fra Trondheim (1811-1889). Deres sønn August Gottlieb Nathanael Kielland ble født i Melhus 1. desember i 1837. Han var cand.theol. fra 1861 og ble samme år lærer ved Stavanger lærde skole på Kongsgård. Fra 1865 var han også kirkesanger i Domkirken og inspektør for almueskolene i byen.

August Nathanael Kielland ble gift i Stavanger 14. juni 1864 med Laura Didrikke Kruse (f. i Bø i Telemark i 1840 som datter av kaptein Frederik Ludvig Poul Kruse (1764-1863) og hustru Martine Susanne Schubart, (1808-1844). Ekteparet Kielland fikk to barn: Dagny (1866-1892) og Augusta Gottlieb Dorothea, som ble født en måned etter at faren døde i 1868 og som døde i 1882. Ingen av døtrene ble gift.

Fra 1865 bodde denne familien til leie hos slektning og enkefru ”Hanna” Colbjørnsen Munch Kielland på Bergene. Etter mannens død flyttet Laura Kielland med sine døtre til Bergelandsgaten 43, der de fikk bo til leie hos den første sognepresten i St. Petri menighet, Otto Ludvig Sinding. Etter

Sindings død i 1881, flyttet Laura opp i Olav Kyrres gate 21, og i 1900 bodde hun i Breibakken 10 med sine døtre. Hun livnærte seg som lærerinne ved folkeskolen i Stavanger (St.Petri skole) etter at hun ble enke.

#### FRØKEN VALBORG SCHREUDERS SKOLE

Omkring 1870 leide enkefru "Hanna" Kielland ut lokaler til Valborg Helene Schreuder som drev en privat pikeskole på Bergene. Valborg Schreuder var født i Korskirken menighet i Bergen 8. april 1833 som datter av fogd Bendix Wahl Schreuder og fru Helene. Valborg kom til Stavanger fra den forhenværende dansk-norske kolonien St. Thomas omkring 1860. Hun hadde da vært guvernante i en dansk embetsfamilie i Vestindia. Valborg Schreuder må selv ha fått en grundig skolering, for hun behersket både tysk, fransk og engelsk og var vel bevandret i europeisk litteratur, noe hennes undervisning kom til å bære sterkt preg av. Hun var for øvrig søster til Othelie Schreuder, som var gift med jernbanens driftsbestyrer Johan L´Orange som skulle komme til å bosette seg i Stavanger på slutten av 1870-årene.

I 1865 var frøken Schreuder guvernante hos overrettssakfører, konstituert politimester og amtmannssønn Lauritz Carl Aas (født i Setesdal i 1822) og fru Hanna (født i Aure) som hadde overtatt amtmann Gunder Aas´ hjem i Laugmannsgate 3. Barna hun skulle skolere var Valborg, Gunnar, Ragnhild, Helga, Trine, Sophie, Anton og Hanna – alle med etternavnet Aas. I 1869 gikk L.C. Aas konkurs. For å berge sine private forretninger, hadde han underslått store pengebeløp fra Stavanger Sparebank der han var forretningsfører. Aas valgte å forlate byen etter at han var avslørt og straffet.

Frøken Schreuder stod da uten arbeid, men hun fikk leie skolelokaler hos boktrykker og forlegger Lauritz Christian Kiellands enke, "Hanna", på Bergene. Om sommeren tok frøken Schreuder gjerne sine elever med ut i hagen på Bergene for å undervise dem der, og hun startet med gymnastikk, noe som ble heftig debattert i stavangerske hjem på denne tiden. Haugianere og indremisjonsfolk mente det rett og slett var syndig det hun bedrev i hagen på Bergene.

Motstanden hun møtte, bidrog til at frøken Schreuder foretrakk å returnere



til Vestindia etter noen år i Stavanger. Hun fins i alle fall ikke i folketellingen for Stavanger i 1875. Mot slutten av livet vendte hun tilbake til Norge og bosatte seg i Oslo.

## BERGENE I FOLKETELLINGENE

1801

I 1801 bodde familien de Rytter på Bergene.

1865

- 1) Mette Johanne Colbjørnsdatter Bull Kielland, enke, 45 år, født i Bergen i 1822, boktrykkerinne.
- 2) Marie Hiorth Kielland, datter, 15 år.
- 3) Casper Kruse Kielland, sønn, 14 år.
- 4) Søren Theodor Munch Bull, sønn 12 år.
- 5) Dorthea Cathrina Randulf Bull Kielland, datter, 9 år.
- 6) Johanne Anna Sophie Kielland, datter 7 år.
- 7) Louise Henriette Kielland, 5 år.
- 8) Bergithe Gurine Larsdatter, husjomfru, 24 år, fra Flekkefjord.
- 9) Serine Kjeddelsdatter, tjenestepike, 29 år, fra Bakke sogn.
- 10) August Gottlieb Nathaniel Kielland, husfar cand.theol. Kirkesanger i Domkirken, 29 år, født i Melhus i Nord Trøndelag.
- 11) Laura Didrikke Kruse Kielland, kone, 26 år, født i Hjartdal prestegjeld.
- 12) Elen Karine Michelsdatter, tjenestepike, 22 år, fra Haugesund.

I 1868 ble Bergene eiendommen regulert, og siden har tomter, bebyggelse og gater forsynt seg av del for del av de forskjellige "agre" slik at bare kjerneområdet av "Lunds Biergene" stod igjen omkring Kiellands "Bergene" mellom Øvre Strandgate og Olav Kyrres gate.

1875

Dette året var enkefru Kielland flyttet til hjembyen Bergen med sine hjemmeværende barn. Folketellingen i Bergen for dette året viser følgende:

- 1) Mette Johanne Munch Kielland, eier av boktrykkeri, født i Bergen 1822.

- 2) Casper Kruse, cand. philol. boktrykker, født i Stavanger 1852.
- 3) Henriette Louise, født i Stavanger i 1860.
- 4) Søren Theodor, for tiden i Göteborg der han studerte ved den poly tekniske høyskolen, født i Stavanger i 1854.
- 5) Dorthe Cathrine Wandal Randulf Bull Kielland, for tiden i Skanderborg (sørøst for Århus), født i Stavanger i 1857.
- 6) Johanne Anna Sophie Mathea, for tiden i Kalmar, født i Stavanger i 1858.

#### PÅ BERGENE BODDE FØLGENDE PERSONER TIL LEIE I 1875:

- 1) Johanna Christine Olsen, handelskontorist, født i Stavanger i 1845 som datter av klubbvert og siden hotellvert i "Hotel du Nord", Samuel Olsen (født på Kongsberg i 1804) og hustru Anna Marie Olsdatter (født i Sandsvær i 1804).
- 2) Erika Caroline Bommen, lærerinne i en privatskole, født på Kongsberg i 1836.
- 3) Birgitte Ommundsdatter, tjenestepike, født i Klepp i 1848.
- 4) Hansine Marie Mauritzen, tjenestepike, født i Stavanger i 1858.

1885

I 1885 var enkefru Kielland flyttet tilbake til Bergene og Stavanger.

Hovedhuset med trykkeriet hadde fått adresse Haugvaldstad gate 9, og der bodde dette året:

- 1) Mette Johanne Munch Kielland, enke, født i Bergen i 1822.
- 2) Caspar Kruse Kielland, boktrykker, sønn, født i Stavanger i 1852.
- 3) Henriette Gabrielle Rønneberg, hans kone, født i Stavanger i 1863.
- 4) Henriche Hanna Emilie Rønneberg, Kielland, datter, født i Stavanger i 1885.
- 5) Maren Gurine Sivertsen, tjenestepike, født i Stavanger i 1853.
- 6) Berthe Dorthea Evertsen, kjøkkenpike, født i Stavanger i 1866.

#### 1900 HAUGVALDSTADS GATE 9, BERGENE

- 1) Caspar Kruse Kielland, boktrykker, født i Stavanger 1852.
- 2) Ella Rønneberg Kielland, kone, født i Stavanger 1863.

- 3) Henrikke, datter, født i Stavanger 1885.
- 4) Hanna, datter, født i Stavanger 1887.
- 5) Ella, datter, født i Stavanger i 1890.
- 6) Christian, sønn, født i Stavanger i 1893.
- 7) Ingeborg Tønnessen, tjenestepike, født i Egersund i 1878.
- 8) Gustava Rørheim, tjenestepike, født på Ombo i 1882
- 9) Marie Stenstrup, enke, pensjonist, født i Stavanger i 1851.
- 10) Hanna (Johanna) Kielland, rentenist, enke, født i Bergen i 1822.

#### 1910 HAUGVALDSTADS GATE 9, BERGENE

- 1) Caspar Kruse Kielland, rentier, født i Stavanger 26.11-1852
- 2) Ella Kielland, kone, født i Stavanger 5/122-1863
- 3) Johanne Colbjørnsen Munch Kielland, datter, født i Stavanger 25.6-1887, holder seg i Berlin i forbindelse med utdannelse
- 4) Lauritz Christian Kielland, sønn, født i Stavanger 1.5-1893, elev i 3dje klasse ved Latinskolen

#### 1920 HAUGVALDSTAD GATE 9, BERGENE

- 1) Boktrykker Caspar Kruse Kielland, født 1852
- 2) Ella Kielland, født Rønneberg i 1863

**Kilder:**

Alsvik, Marit Karin: Rosenkildekvartalet, Stavanger 1985

Aurenes, Ola: Ivar Gjøde Westlyes mors-ætt, Stavanger (befinner seg på Statsarkivet)

Berntsen, Marius: Stedsnavn i Stavanger by og nærmeste omegn, Stavanger 1937

Bærheim, Anders: "Lunds Biergene", Stavangeren 9.2-1938

Eckhoff, Frederikke: Familien Eckhoff i Norge gjennom 150 år, Oslo 1935

Elgvin, Johannes: En by i kamp, Stavanger 1956

Haaland, Erling: John Rasmussen Haugvaldstad, Stavanger 1959

Hiorth, Petro: Stamtavle over slekten Hiorth, Stavanger 1969

Kielland, Axel: Familien Kielland med dens kognatiske ascendants, Christiania 1897

Kielland, Axel: Stavanger Borgerbok, Stavanger 1935

Koch, Fredrik: Vindu te gadå, Stavanger 2002

Rygh, Sigurd: Bergene og Blidensol, Stavanger 1991

Samlinger til Stavangers historie bind I-IV

Stavanger 1814-1914, Stavanger 1914

Stavanger byleksikon, Stavanger 2008

Folketellinger 1801, 1865, 1875, 1885 og 1900. Statsarkivet i Stavanger

Dåps- og ekteskapsprotokoller for Domkirkens menighet i Stavanger på 1700- og 1800-tallet.

Statsarkivet i Stavanger

Pantereregistre, byfogden i Stavanger, Statsarkivet i Stavanger

Takk til Bjørn Samuelsen som har vært behjelpelig med å finne stoff om omtalte personer i denne artikkelen.